

DER RÖMISCHE LIMES IN UNGARN.

JENŐ FITZ ȘI COLECTIV

AZ ISTVÁN KIRLAY MÚZEUM KÖZLEMÉNYEI,
SZÉKESFEHÉRVÁR, 1976. 139 pagini, 50 planșe

Lucrarea alcătuită de un colectiv de cercetători maghiari cuprinzând pe L. Barkóczi, J. Fitz, F. Fülep, D. Gabler, A. Mócsi, T. Nagy, K. Póczy, R. Pusztai, S. Soproni, Zs. Visy este o trecere în revistă a tuturor punctelor întărite de pe limesul pannonic, oglindind evoluția cercetărilor pînă la data desfășurării celui de-al XI-lea Congres Internațional al Limesului.

Întărirea graniței de nord a Imperiului constituie o preocupare de primă urgență încă de la ocuparea sub Tiberius a primelor sectoare de pe linia Dunării. Venirea, în anul 14 e.n. a legiunii Ia XV-a Apollinaris la Carnuntum este o dovadă în acest sens. Ocuparea de către Imperiu, la mijlocul secolului I e.n. a unei însemnate porțiuni de pe linia Dunării pînă la Carnacum, posibil și pînă la Intercisa și Mursa, a fost urmată de lucrări sistematice de construcții militare, determinate și de politica înțeleaptă a împăraților Domitian și Traian. Mai ales acesta din urmă, credem noi să fi avut motive întemeiate pentru întărirea limesului pannonic în perspectiva pregătirii unei campanii de a cărei dificultate era conștient, împotriva dacilor. Asigurarea limesului pe fronturile marcomanic, cvadic și sarmatic prin adăugarea unor noi puncte fortificate permitea o mai bună concentrare a forțelor în vederea apropiatei confruntări. Încheierea cu succes a acesteia a permis lui Traian detașarea permanentă a altor trei legiuni pe limes: *Legio X Gemina* la Vindobona, *Legio I Adiutrix* la Brigetio și *Legio II Adiutrix* și înlocuirea legiunii XV Apollinaris cu *Legio XIV Gemina* la Carnuntum. În aceeași perioadă a sfîrșitului domniei lui Traian, în diversele tabere destinate trupelor auxiliare sînt atestate 2 alae și 6 cohorte în Pannonia Superior și 4 alae și 10 cohorte în Pannonia Inferior. Efectivul total al trupelor romane este estimat pentru acest interval de timp la 42 000 soldați, crescînd la un număr de 45 000 pînă în vremea lui Antoninus Pius. Este adevărat că acest efectiv are de făcut față atacurilor marcomane; în timpul războaielor cu aceștia sînt distruse o parte dintre castrarele de pe limes. Aceste evenimente determină de altfel și staționarea temporară, din 167 e.n., în Pannonia Inferior a unei a doua legiuni, care

va fi avut ca și celelalte unități militare regrupate sau nou instalate (*cohors I milliaria Honesenorum*), sarcina reconstrucției liniei de apărare a Dunării. Asigurarea cu trupe bine organizate și întărirea limesului pannonic constituie o preocupare permanentă pentru Diocletian și Valentinian. Primul are meritul de a fi dispus construirea unor puternice capete de pod pe malul stîng al fluviului în dreptul castrelor Aquincum și Bononia. Activitatea de construcții continuă, iar în secolul IV are loc o reorganizare care lasă însă neschimbat efectivul total al unităților (44 000). Alte două legiuni, a V-a Iovia și a VI-a Herculia înlocuiesc probabil unele unități de trupe auxiliare.

Un scurt istoric al cercetării limesului pannonic, ca și bogata bibliografie la temă sînt de un real folos cercetătorului confruntat cu necesitatea unei investigații amănunțite a subiectului.

Materialul arheologic descoperit în diverse puncte, coroborat cu informațiile scrise din Tabula Peutingeriana, Itinerarium Antonini, Notitia Dignitatum (ca surse principale) ș.a. au permis autorilor o localizare și determinare aproape completă a obiectivelor militare, iar în unele cazuri și a celor aferente acestora. Astfel au fost identificate pe linia limesului propriu-zis de pe malul drept al Dunării 141 de puncte, dintre care 32 au dimensiunile unor castre, 4 sînt de dimensiuni mijlocii, 97 sînt turnuri de observație de mici dimensiuni (pe lîngă patru din ele sînt menționate capete de pod), 3 sînt prezentate ca simple stații militare, iar în 5 puncte se menționează numai descoperiri izolate de ceramică. Rezultă în continuare un număr de 17 puncte întărite pe malul stîng al fluviului, multe dintre ele constituind capete de pod în *barbaricum*, dimensiunile lor variind de la castre (3) la întărituri cu suprafață mijlocie (5) și pînă la simplele turnuri de observație (8). Din fiecare grupă menționată un obiectiv era plasat în adîncimea teritoriului barbar ca avanposturi. Cele trei construcții portuare descoperite, două pe malul drept și una pe malul stîng, constituiau puncte de sprijin pentru flota pannonică, atestată în secolul IV sub numele de *classis Histrica*.

Datorită grupării îngrijite și sistematice a materialului informativ asupra limesului danubian, lucrarea prezentată are meritul de a crea o imagine sugestivă despre posibilitățile de apărare a celor două provincii pannonice. Considerăm ca fiind de o deosebită utilitate cele 50 planșe, ilustrînd atît localizarea obiectivelor descrise, cît și conformația schematică a majorității dintre ele.